

Prugberger Tamás: Globalizáció és Jog*

A mikrotechnika és az internet által kialakult globális tömegkommunikáció először globalizálta az ipart, ott is elsődlegesen a hadiipart, valamint a kereskedelmet és a szolgáltatást, ez utóbbinál is elsődlegesen a szállítmányozást, fuvarozást és a személyszállítást. E téren az új, mikroműszakipari forradalmon kívül komoly impulzust adott a bankszféra, annak hitelszolgáltatási rendszere. A magas kamatkikötéseken keresztül osztozott a mikroszoftipar és az újszerződésű kereskedelem/szolgáltatás hasznából olyannyira, hogy többszörösen felesleges pénztőke birtokosává vált. Tetézi ezt a közép-kelet-európai és a harmadik világhoz tartozó államok irányában történő permanens kölcsönkihelyezések, amelyek a bankszféra részére immanens nagy összegű kamatjövedelmet biztosít, a hitelfelvevő országokat és régiókat viszont adósságcsapdába taszítja. A bankszféra olyannyira meggazdagodott, hogy ma már a tőkenövelés elsődleges forrása a pénzszakmán belüli öncélú pénzügyi műveletekkel végzett tőkegyarapítás és csak másodlagossá vált a kockázattal járó hitelezési tevékenység.

Mindezek eredményeként először a bankszakmában, majd a médiában indult meg egy ma is feltartóztathatatlanul folyó fúziós hullám, amely átgyűrűződött a kereskedelemre/szolgáltatásra, valamint az iparra is. E határtalan fúziós folyamatot nem fékezik a fúziós kontrollt előíró és bizonyos nagyságon felül azt tiltó versenyjogi előírások a piaci verseny és a fogyasztók védelmében. A multinacionális vállalatok át tudják lépni a korlátokat, amelyek ki kerülhetők arra hivatkozással, hogy a fúzió műszaki vagy gazdasági haladást von maga után. A gyakorlat viszont legtöbbször a menedzserek személyi ambíciója és hatalmi

* A cikk az MTA-ME Rudolf von Jehring kutatási pályázat keretében készült.

harca, amely egyértelműen a fogyasztói oldalt szolgáltatja ki. Ennélfogva a fogyasztóvédelem marginalizálódik.

A napjainkban lezajló mikrotechnikai, valamint távközlési boom következtében a gazdasági szervezetek szupranacionális óriásméretűk mellett is gazdaságosan irányíthatók, a technikai-technológiai tökéletesség pedig egyre nagyobb mértékben kiváltja az emberi munkaerőt, ami a társadalom nagytömegű munkavállalói réteget szolgáltatja ki. A XXI. század első negyedére a Sant Francisco-i Közgazdasági Konferencia már 80 %-os munkanélküliséget prognosztizált. Az önfoglalkoztatású egyéni és mikroállalkozásokat, sőt még a mezo méretűeket is elnyeli a gazdasági koncentráció. Az állami gazdaságpolitika és a gazdasági jog egyre egyértelművé válva a szupranacionális és a mamutnacionális tőke és vállalkozói szféra kiszolgálójává válik.

Az állami gazdaságpolitika által befolyásolt szociális piacgazdaság kifulladására belső indikációra következett be. Azonban a welfare state nyomása alól felszabadult monetarista, indusztrionalista és merkantilista gazdaság befolyása, sőt malma alá vonta a politikát és a politikán keresztül magát a jogot is.

A gazdasági-vállalkozói érdek maga alá gyűrte a politika és a jog segítségével a társadalom más irányú érdekeit és értékeit. A gazdasági individualizmus tönkreteszi a környezetet, a természetet és kimeríti a természeti erőforrásokat és elszennyez mindent. A túltermelés hatalmas szerves és szervetlen hulladékmennyiséget teremt, melynek jelentős része veszélyes, vagy ártalmas hulladék. A profit termelőit nem érdekli az ökológiai egyensúly ma már érezhető és egyre több természeti katasztrófát involváló felbomlása.

A globalizáció hatására komoly egyensúlyeltolódások álltak elő a fejlett tőkés országokban is. Ugyanakkor az egyensúlyeltolódás hatványozottabban nyilvánult meg a közép-kelet-európai, a latin-amerikai, a távol-keleti és a harmadik világhoz tartozó államokban. E térségbe történő munkaerő miatti termelési kihelyezés, ártalmas és a veszélyes hulladékbeszállítás,

környezetellenséges technológiák és termékek bevitele, természeti erőforrásaik rablógazdálkodásszerű kitermelése, faunájuk és flórájuk, termőföldjeik, erdeik és vizeik tönkretétele (erdőirtás, édesvízkészlet elszállítás, stb.) hatványozottan jelentkezik. Mindebben most is segít az állami, a politikai és a jogi mechanizmust maga alá gyűrő globális szupranacionális tőkéhez csatlakozó nemzeti komprádortőke és annak érdekeit képviselő politikai és jogi normarendszer. Ez megmutatkozott hazai szinten is feltételek kikötését mellőző asszinalagmatikus privatizációban, a termőföldek és az erdők majdnem ingyenes külföldi kézre juttatásában, a csak az EU-ra előnyös társulási megállapodáskötésben, a hazai kitermelői és a kisvállalkozói szférának, valamint a munkaerőnek a külföldi érdekeknek történő kiszolgáltatásában.

A globalizálódott szupranacionális gazdasággal szemben egyre erőteljesebben jelentkező nacionalista visszahatás, a szociális feszültségek kiéleződése miatt az egyik oldalon egyre erőteljesebben jelentkező devianciába is torkolló elégedetlenség, a másik oldalon viszont az emiatt erősödő félelem és az ezáltal kiváltódó diktatúra felé tendáló demokráciacsorbulás valószínűsíti Soros György és Emánuel Wallenstein jóslatát, amely a kapitalizmus három évtizeden belüli felbomlását vázolja fel. Ha erre sor kerülne, nem mindegy viszont, hogy miként. A közelmúlt története bebizonyította, hogy társadalmi rendszerváltozásra sor kerülhet számos legalizált visszaélésekkel tarkított kompromisszumos konszenzuson nyugvó békés úton (l. Magyarország, Csehszlovákia), lágyabb vagy keményebb fegyveres konfliktus mellett (Lengyelország és Nagy-Jugoszlávia), valamint egészben vagy részben anarchiába torkolló leszámolások útján.

Annálfogva, hogy a geopolitikai egyensúly felbomlott és USA-domináns egypólusúvá vált, fenn áll egy innen kiinduló és az egész világra kiterjedő gazdasági és politikai diktátum. Addig, amíg a többi gazdasági és politikai centrum (Európai Unió, CEFTA és a rajta kívüli Közép-Kelet-Európa, FÁK, Dél-Kelet-Ázsia), meg nem erősödik, fenn áll a veszélye annak, hogy az ingatag

talajon álló nemzetek feletti monetáris luftballon szétpukkad és egy, az 1929-32-es gazdasági válságnál nagyobb gazdasági és politikai krízist idéz elő. Minél jobban képessé válik megerősödni a többi centrum, annál jobban csökkenne egy ilyen krízis világméretű romboló hatása. Ha viszont az EU-on és a CEFTA-án ill. Közép-Európán kívül valamelyik túlerősödne, kialakulhat akár egy fegyveres küzdelem is a piac és a tőkenyereség újra felosztásáért. Ennek gazdasági, politikai, kulturális, szociális és környezeti kihatásai beláthatatlanok lennének, Ugyanakkor, amíg a régiócentrumok többsége (Közép-Kelet-Európa, Dél-Kelet-Ázsia, Latin-Amerika) szegény, nem várható, hogy mind ipari, mind mező-, és erdőgazdasági, mindpedig kereskedelmi tevékenységük környezetbarát legyen. Sőt környezet-, és természetvédelmi kultúrátlansága vezető gazdaságpolitikai grémiumuk is hozzájárul ahhoz, hogy az ott folyó és az általuk zöld utat engedett környezet-, és természeti rombolás messze a határaikon túl is komoly nehezen visszafordítható, sőt nem egyszer visszafordíthatatlan károkat okoz (l. az ukrán-, és román erdőirtás árvízkihatásait a magyar alföldön, a román aranybányaipar katasztrófális ciánszennyeződését, a Tiszán és az ezzel mit sem törődve továbbra is a régi környezetveszélyes technológia változatlan alkalmazását).

Nem lehet azonban e vonatkozásban felmenteni a fejlett polgári államokat sem. Ha gazdasági érdekeik úgy kívánják, ők is meghajolnak a gazdasági és infrastrukturális prioritások előtt a környezet- és természetvédelem hátrányára (Lásd: e vonatkozásban a légkörfelmelegedését a sűrű repülőgéphálózat miatt, az egyre sűrűbbé és veszélyesebbé váló lavinákat a síturizmus végetti erdőirtások miatt, az őserdők korlátlan gazdasági célú irtását, aminek erőteljes korlátozási tervét Rio de Janeiro-ban éppen az akkori amerikai elnök, G. Bush akadályozta meg, további ilyen a költségkímélés végett szimplafalúvá épített olajszállító óriástankhajók nagyméretű tenger szennyeződését, a floridai vállalatok kanadai tavak édesvizének ipari célú kiszivattyúzásának, ill. csőrendszeren keresztül az USA-ba szállításának a tervét, valamint az elhagyott kolorádói aranybányáknak a romániaihoz hasonló ma is ható ciánszennyezését).

A tőke tehát minél inkább globalizálódik és szupranacionalizálódik, elismerni szükséges pozitív hatásai mellett annál nagyobb társadalmi veszélyeket hordoz magával, amely ellen csak szupranacionális politikával és jogi szabályozással, valamint e szabályok internacionális és nemzeti végrehajtásával lehet sikeresen felvenni a harcot. Mindez szükségessé teszi, hogy az ENSZ, amely ma az egyetlen átfogó világszervezet és amelyből az USA - mint egyetlen világhatalmi centrum - sajnos ki akar válni, reorganizálódjon és az EU-hoz hasonlóan tagjai irányában kötelezően alkalmazandó jogalkotó szervé váljon. Ezt figyelembe véve az EU direktívákhoz és irányelvekhez hasonló módon kellene tartalmilag is megfelelő normativitással kitöltve a piaci versenyre, a fúzió kontrollra, az agro-, és erdő-, és vadgazdálkodási minimumra, a környezet-, és a természetvédelemre a kartell-, valamint monopóliumtilalomra, a fogyasztóvédelemre és mindezekkel együtt a kisegzisztencia-kisvállalkozói érdekvédelmet biztosító szövetkezeti mozgalomra és az EU szociális chartájához, valamint a munkavállalók szociális alapjogairól szóló 1989. decemberi EK bizottsági chartához hasonlóan a szociális és az egyéni emberi, valamint a kollektív emberi-kisebbségi jogokra olyan előírásokat megalkotni, amelyeket minden állam köteles lenne saját nemzeti jogába beiktatni és szigorú szankcionálás mellett betartatni. Ha pedig maga az állam nem tartaná be az ENSZ ily módon meghozandó normáit, akkor az ENSZ szankcionálná hasonlóan az ENSZ jogforrásokat áthágó államot. Csak ily módon menthető meg az emberi társadalom a környezeti katasztrófától, a nyomasztó gátlástalan gazdasági szorítástól, a többség szociális elnyomódásától, valamint a túlvagyonosodott kisebbség félelméből fakadó diktatúrájától. Egyébként egy szomorú és anarchikus jövő vár az emberiségre. Hasonló, mint amilyen a Római Birodalom széthullását követő népvándorlási anarchia időszakában a kora-középkorban bekövetkezett, ha csak egy környezeti katasztrófa még ilyen vegetálásra sem ad módot.